

Johannes Yrttiaho vas ym.

Kirjallinen kysymys HX-hävittäjähankinnan kokonaiskustannuksista ja eduskunnan budjettivallan toteutumisesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunta hyväksyy vuoden 2021 valtion talousarviolla uusien monitoimihävittäjien HX-hankinnan rahoituksen ja itse hankinnan. Toimivalta hankintapäätöksen tekemisestä jää valtioneuvostolle, jonka on tarkoitus tehdä hankintapäätös vuoden 2021 lopulla.

Valtioneuvosto on päättänyt 1.10.2019 hankinnan enimmäishinnaksi kaikkiaan 10 miljardia euroa. Vuoden 2021 valtion talousarvioesityksen ja siinä esitetyn tilausvaltuuden perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että valtioneuvoston asettama enimmäishinta tullaan ylittämään. Hankinnan lopulliset kustannukset eivät näy talousarvioehdotuksesta.

Monitoimihävittäjien tilausvaltuus

Puolustusministeriön hallinnonalalle (pääluokka 27) ehdotetaan vuoden 2021 valtion talousarvioesityksessä määrärahoja 4,9 miljardia euroa, joka on 1,7 miljardia euroa enemmän kuin vuoden 2020 varsinaisessa talousarviossa (+54 prosenttia). Merkittävä osa lisäyksestä aiheutuu uusien monitoimihävittäjien HX-hankinnan rahoituksen alkamisesta vuoden 2021 aikana. HX-hankinta ehdotetaan budjetoitavaksi kokonaisuutena vuodelle 2021 siten, että momentti 27.10.19 (monitoimihävittäjien hankinta, siirtomääräraha 5 v) sisältää uuden alkavan tilausvaltuuden, 9,4 miljardia euroa, sekä 579 miljoonaa euroa siirtomäärärahaa. Hankinnasta aiheutuvat menot jakaantuvat vuosille 2021—2031. Vuodelle 2021 ehdotetaan 1 479 milj. euroa, josta 900 milj. euroa on HX 2021 -tilausvaltuuden vuoden 2021 vuosiosuutta ja 579 milj. euroa edellä mainittua siirtomäärärahaa. Ehdotettava kokonaisrahoitus on 9 979 milj. euroa.

Talousarviossa esitetty kokonaisrahoitus voidaan ylittää valuuttakurssi-, indeksi- ja muista kustannustasomuutoksista johtuvilla korotuksilla. Talousarvioesitykseen kirjatun tilausvaltuuden mukaan: "Monitoimihävittäjien hankintaa koskevia ja niihin välittömästi liittyviä sopimuksia saa tehdä siten, että niistä vuosina 2021—2031 valtiolle aiheutuvat menot saavat olla lopullisen tarjouspyynnön lähettämisaikajankohdan hintatasolla enintään 9 400 000 000 euroa lisättynä valuuttaja kustannustasomuutoksilla, jotka aiheutuvat hankintasopimuksen mukaisista sidonnaisuuksista (Monitoimihävittäjien hankinta -tilausvaltuus, HX 2021)." Lisäksi todetaan: "Indeksien noususta aiheutuvat lisätarpeet tai alenemisesta syntyvät vähennykset budjetoidaan talousarviossa varainhoitovuoteen kuuluvaksi maksuperusteisena."

Kirjallinen kysymys KK 920/2020 vp

Edelleen talousarvioesityksessä perustellaan, että "valuutta- ja kustannustasotarkistukset säilyttävät rahoituksen ostoarvon tilanteessa, jossa muun muassa kaikista ase- ja varaosahankinnoista ei ole tarkoituksenmukaista tehdä sopimusta hankinnan alkuvaiheessa."

Hankinnan kokonaiskustannukset ml. elinkaarikulut

Tilausvaltuuteen kirjattu enimmäissumma voidaan siis ylittää valuutta- ja kustannustasomuutoksilla, joihin sisältyvät mm "indeksien noususta aiheutuvat lisätarpeet" ja hankintasopimuksen jälkeen tehtävistä muista sopimuksista aiheutuvat kustannukset — "muun muassa ase- ja varaosahankinnat". Kokonaisuutena on täysin epäselvää, mihin sellaisiin "hankintasopimuksen mukaisista sidonnaisuuksista" aiheutuviin "kustannustasomuutoksiin", joilla tilausvaltuuden enimmäissumma voitaisiin ylittää, eduskunta tarkkaan ottaen talousarvion hyväksyessään sitoutuisi.

Hankinnan osa-alueet, kuten koneiden lukumäärä, aseistus, muu varustus ja tukijärjestelmät sekä uuden kaluston edellyttämät infrastruktuurin kehittämistarpeet ja vaikutukset puolustusvoimien henkilöstömenoihin, jäävät talousarvioehdotuksen perusteella tarkemmin määrittelemättä, ja niiden sisältyminen tilausvaltuuteen on epäselvä. On todennäköistä, että näitä kustannuksia pyritään myöhemmin hyväksyttämään osana elinkaarikustannuksia.

Hankinnan kustannuksiin tulisi laskea myös kaluston 2060-luvulle saakka suunnitellusta käytöstä ja päivityksistä johtuvat elinkaarikustannukset. Elinkaarikustannukset arvioidaan yleisesti moninkertaisiksi suhteessa hankintahintaan. Elinkaarikustannuksia ei valtion talousarvioehdotuksessa kuitenkaan ole lainkaan ilmoitettu ja arvioitu tai niihin edes viitattu.

Eduskunnan talousvaliokunta on pyytänyt valtion talousarvioehdotuksesta (HE 146/2020 vp) antamaansa lausuntoa (TaVL 23/2020 vp) varten Valtiontalouden tarkastusviraston asiantuntijalausunnon HX-hankkeen rahoituksesta (EDK-2020-AK-325063). Valtiontalouden tarkastusvirasto toteaa HX-hankkeesta muun muassa seuraavaa: "Arvioitujen kokonaiskustannusten läpinäkyvyys voisi olla parempi. Valmistelun ja päätöksenteon kannalta haasteena on se, että HX-järjestelmän elinkaarikustannuksiin liittyvä tieto täsmentyy vasta lopullisissa tarjouksissa. Vielä tämän jälkeenkin tietoihin voi jäädä epävarmuutta." Hankinnan kokonaiskustannukset jäävät epäselviksi.

Eduskunnan budjettivallan toteutuminen

Eduskunta päättää valtiontaloudesta. Perustuslain 85 §:n 3 momentin mukaan "talousarviossa voidaan antaa määrältään ja käyttötarkoitukseltaan rajoitettu valtuus sitoutua varainhoitovuonna menoihin, joita varten tarvittavat määrärahat otetaan seuraavien varainhoitovuosien talousarvioihin." On ilmeistä, että monitoimihävittäjien tilausvaltuutta ei ole kirjattu valtion talousarvioesitykseen siten, että se olisi määrältään ja käyttötarkoitukseltaan rajoitettu, vaan valtuus voidaan kirjauksen mukaan ylittää perusteilla, jotka jäävät epäselviksi.

Edellä sanotun perusteella vaikuttaa siltä, että eduskunta ei tiedä, mistä se päättää, kun se päättää monitoimihävittäjien tilausvaltuudesta, eikä eduskunnan perustuslaissa säädetty valta päättää valtiontaloudesta näin toteudu tarkoitetulla tavalla.

Kirjallinen kysymys KK 920/2020 vp

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitämme asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

Mitä käytännössä ovat puolustusvoimien pääluokan momentille 27.20.19 (Monitoimihävittäjien hankinta) kirjatut indeksimuutokset ja muut kustannustasomuutokset, joilla tilausvaltuus voidaan ylittää, ja miten ne vaikuttavat hankintahintaan toimitus-/maksuaikana,

mitkä HX-hankinnan osa-alueista (koneet, aseet, muut varusteet ja järjestelmät, infrastruktuuri, henkilöstö) sisältyvät nyt määritellyn tilausvaltuuden piiriin ja mitkä eivät, ja mitkä ovat arvioidut kustannusosuudet,

kuinka suuriksi monitoimihävittäjähankeeseen elinkaarikustannukset on arvioitu ja mihin arvio perustuu sekä mitä kuluja elinkaarikustannuksiin luetaan ja

toteutuuko eduskunnan budjettivalta, kun indeksi-, valuuttakurssi- ja muut kustannustasomuutokset, tilausvaltuuteen sisältyvät hankinnan osa-alueet kustannusosuuksineen sekä elinkaarikustannukset jäävät valtion talousarviossa määrittelemättä ennen hankintapäätöstä?

Helsingissä 4.12.2020

Johannes Yrttiaho vas
Anna Kontula vas
Merja Kyllönen vas
Mai Kivelä vas
Katja Hänninen vas
Juho Kautto vas
Markus Mustajärvi vas
Veronika Honkasalo vas
Matti Semi vas
Jari Myllykoski vas
Paavo Arhinmäki vas